

ФУНКЦІЇ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ У РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «ПОКРОВ»

Самойленко Анастасія, студентка 101М групи, 1 курсу, II освітнього рівня (магістр),
Херсонський державний університет

Наковий керівник – к.ф.н., доцент І. В. Гайдаєнко

У статті авторка дослідила використання простих ускладнених речень та проаналізувала особливості вживання таких конструкцій у романі. Важливим у роботі є виділення функціональних особливостей ускладнених речень.

Ключові слова: просте речення, ускладнене речення, відокремлені члени речення.

Дослідження синтаксичної організації художнього твору набуває в українській мові дедалі більшого значення й наукового опрацювання, що зумовлено входженням вітчизняного текстотворення в постмодерний простір, який, окрім нового прочитання традицій, зокрема літературних, передбачає активне використання рідковживаних раніше форм вираження думки (речень) у нових текстах.

На думку С. О. Караман: «Просте ускладнене речення – синтаксична конструкція, у якій наявні однорідні або відокремлені члени речення, а також вставні і вставлені компоненти, звертання. Конструкції, які традиційно розглядають як прості ускладнені речення, об'єднують різноманітні у формально-синтаксичному плані явища: однорідні члени речення, відокремлені другорядні члени речення, вставні і вставлені конструкції, звертання. Із синтаксичного погляду ускладненими є речення, в структурі яких наявні два основні типи синтаксичних зв'язків: додаткова предикативність і внутрішньо рядні відношення» [2, с. 410-411].

Ускладнені прості речення були об'єктом дослідження в працях багатьох українських і зарубіжних мовознавців, зокрема І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, Л. О. Кадомцевої, І. К. Кучеренко, К. Ф. Шульжука, Г. А. Золотової.

Предмет дослідження – функціональні особливості простого ускладненого речення у романі Люко Дашвар «ПоКров».

Мета полягає у вивченні синтаксичних особливостей ідіостилю Люко Дашвар на матеріалі роману «ПоКров».

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати **завдання** – виявити і дослідити особливості простих ускладнених речень у романі.

Енциклопедія «Українська мова» просте ускладнене речення визначає як синтаксичну конструкцію, що характеризується синтаксичними і семантичними зв'язками та відношеннями, які доповнюють зв'язки і відношення між членами простого неускладненого речення. До ускладнених простих речень традиційно відносять речення з відокремленими членами, однорідними членами, звертаннями, вставними і вставленими компонентами [3, с.690].

Спробу розмежувати прості ускладнені та неускладнені речення, зважаючи на формальний аспект, робить К. Ф. Шульжук: "З урахуванням наявності предикативного ядра та супровідних компонентів виділяють формально неускладнені та формально ускладнені речення. Прості формально неускладнені речення – речення з усіма другорядними членами, що не є однорідними або відокремленими. Прості формально ускладнені речення – речення, у яких наявні однорідні або відокремлені члени речення, а також вставні і вставлені компоненти, звертання" [4, с.65-66].

Вираження різноманітних ознак вказівки на предмети та дії, об'єднані внутрішньорядними відношеннями однорідності, надають мовленню виразності, підкреслюють ці ознаки та дії і означувані предмети.

Однорідність є засобом поєднання конденсації різних ознак, які письменниця komponує в одному реченні та цим робить його більш експресивним, емоційно забарвленим.

Однорідні члени у Люко Дашвар часто перебувають у єднальних відношеннях, найчастіше зі сполучником *і*: *До Дорошівки повертався не в колясці з набундюченою дружиною – і кав'яр їй у предводительському домі*

зірчив, і печеня зажирна, і гриби надто солоні [1, с. 9]; в Ади суконька особлива: *і спідничка* кльошем, *і комірчик* гострий, *і рукавички* ліхтарикам [1, с. 65]; *Косували* одне на одного, *знічувалися, відводили* погляд [1, с. 110].

Також уживається сполучники *ані..ані*: *А там же – ані берегів, ані дна, ані промінчика!* [1, с.57]; *думаю, не лишилося після нього ані дітей, ані онуків* [1, с. 97]; *думки, відчуття* перемішалися, *затверділи, застигли: ані питань, ані жалів, ані молитов* [1, с. 158]; *Ані Дороша, ані Раєвського* [1, с. 225].

Широко використовуються однорідні речення зі сполучниками сполучники *не тільки..., а й*: *коли піросла і бабця стала шити норавливій онуці не тільки шкільну форму, а й вигадливі сарафани, брюки з джинсової тканини і кримпленові костюми* [1, с. 65]; *Щоби ти міг продавати не тільки дріжджі, а й перець* [1, с. 154]; *Валя саме прилаштував до телевізора нову антену, яка ловила не тільки УТ-1, а й «1+1», «Тоніс» і «ТЕТ»* [1, с. 375].

Відокремлені члени речення в художньому тексті функціонують, перш за все, як фактор експресії.

Особливо влучно, точно і яскраво характеризують предмет відокремлені означення, які в реченні виконують роль епітетів: *Ярема Дорош – єдиний син* славного полкового хорунжого Петра Дороша [1, с. 5]; *Аж пан – молодий, гарно вдягнений, блискучий, як той льодяник* [1, с. 177]; *Двері відчинила, і серце впало: на порозі тремтів схудлий, знесилений, голодний Курт в обтріпаній блаженській одежинці* [1, с. 188].

Відокремлені обставини уточнюють наслідки, причини, спосіб дії. Це привертає більше уваги до предмету мовлення, ніж звичайні, невідокремлені обставини. Вони увиразнюють певний об'єкт, виділяють його та роблять помітнішим.

У творі було виявлено такі різновиди речень з відокремленими обставинами, якщо дієприслівниковий зворот стоїть у постпозиції, то виступає:

1) у ролі обставини способу дії: *просто йти вулицею, узявшись за руки* [1,с. 43]; *Курт пішов посеред ночі тихо і назавжди, поцілувавши на прощання свою світлу Алекс* [1,с. 190]; *Тільки по півдні, обробивши рани більші ніж двадцятьом майданівцям, змогли перепочити мить* [1,с. 223];

2) у ролі обставини причини: *виправдовувався, приносячи Аді жалюгідні копійки* [1,с. 47]; *зрадів, побачивши округлий Мар'янин живіт* [1,с. 72]; *Рвучко підвелася, зупиняючи дикі фантазії: у цих двох зі свободою волі теж усе гаразд!* [1,с. 142]; *моє становище все погіршується, незважаючи на те що я працюю* [1,с. 296];

3) у ролі обставини наслідку: *Рвучко подалася до столу, забувши про підлі феромони, припала до вуст Хотинського...* [1,с. 39]; *Мар'яна услід за Хотинським переключилася на ділову хвилю, забувши зображати неземне збудження* [1,с.121]; *пішов, грюкнувши дверима* [1,с. 136]; *віддати йому одразу належну йому частину спадку, залишаючи інші частини для тих, хто ще трудиться* [1,с. 344].

Звертання є найвиразнішим стилістичним прийомом. Воно відображає думку автора на рахунок певного об'єкта, до якого звертаються. Необхідно враховувати, що звертання

Із семантичного погляду функції звертання в книзі Люко Дашвар виконують іменники та субстантивовані частини мови в прямому і переносному значенні, що означають:

1) прізвища, імена, по батькові, псевдоніми і прізвиська людей: – *Поль, він – ідеальний!* [1,с.36]; – *Видай нам свої ідеї, Льово!* [1, с. 41]; – *Мар'яно, невже ти з Хотинським закрутила?* [с. 59]; – *Вам, Адо Едуардівно, – сир з Нідерландів.* [1,с. 62]; – *Знову на роботі затрималася, Адочко?* [1,с. 361]; – *Дякую, що не лишили без помочі, Кривошиїхо* [1,с. 378];

2) назви людей за їхніми родинними стосунками: – *Мамо, розкажи про своїх батьків* [1,с.92]; – *До німця не ходи, доню!* [1,с.176]; – *З тобою поїду,*

сину! [1,с. 30]; 3)професію, соціальний статус особи: – *Віддаю, добрий пане... – Вам зле, пані?*[1,с. 213];

3)абстрактні поняття (моральні якості, переживання, психологічний стан, почуття тощо): – *Ягідко моя дорогоцінна! Сонечко ясне!* [1,с. 13]; – *Чом без вас ідемо, янголе мій добрий?* [1,с. 18]; *Не смій мене ігнорувати, золотце!* [1,с. 284]; – *Звісно, любий* [1,с.370].

Окремо виділимо звертання до Бога: – *Отче наш, спаси раба твого Ярему...* [1,с. 5]; – *Та що ж це, Господи?..* [1,с. 16]; – *Господи, збережи!* [1,с. 57]; – *Господи...* [1,с. 183]; – *Слава тобі, Господи!* [1,с. 206].

За звертанням не закріплено місце в реченні, воно може мати будь-яку позицію:

- на початку: – *Полько, ти стала схожою на безхатька* [1,с. 282]; – *Мар'яно, просто послухай!* [1, с. 333];
- у середині: – *А ти, Адко, звикла хлопцями крутити.* [1,с. 66];
- в кінці: – *Змилуйтеся, бабо Кривошиїхо!* [1,с. 7]; – *Як ви не розумієте, Валеріане!* [1,с. 287].

Окремо можна виділити звертання-речення: – *Федю!* – *гукає Ярکو з кухні у коридор.* [1,с. 111]; – *Ярку!* – *раптом голосно звернулася Мар'яна*[1,с. 134]; – *Мамо!* – *відчайдушно вигукнула Мар'яна.* [1,с. 155]; – *Тату!* – *перелякалася Мар'яна* [1,с. 156].

Отже, залежно від того, яку форму і тип звертання використано в творі, читач може зрозуміти, як автор ставиться до того чи іншого персонажа, як характеризує його. Характеризуючи адресат мовлення, вони несуть основне смислове навантаження.

Багатство й різноманітність лексичних одиниць та синтаксичних ресурсів, їхня зорієнтованість на взаємодію з іншими різнорівневими експресивними елементами ідіолекту Люко Дашвар – вагома підстава кваліфікувати її мовотворчість як феномен, що зробив помітний вплив на розвиток української літературної мови, системи її експресивних засобів,

сприяв утвердженню самобутності українського художнього слова, культури, мови.

Список використаних джерел:

1. Дашвар Л. Покров: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 384 с.
2. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред.. С. О. Карамана. К.: Літера ЛДТ, 2011. 560 с.
3. Українська мова: Енциклопедія/ редкол.: В. М. Русанівський та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. К: Вид-во «Укр.енцикл» ім.. М. П. Бажана, 2004. 824 с. іл.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підр. К.:видавничий центр «Академія», 2004. 408 с. (Альма-матер)